

ШЫН

Совет Эвилелини Коммунистг партиязынын Тыва область болгаш Кызыл хоорай комитеттеринин, ажылчы чоннар дупуттарынын область Сөвединиң органы.

1925
ноябрь
26
СРЕДА
№ 229 (2659)
ЕРГЭЭ 20 КОП.

ПАРЛАЛГАНЫ МАССАЖЕ НЕПТЕРЕДИР

Совет парлалга улуг болгаш хүндүг сорулгалары күүседип турар. Ол болза, Ленин—Сталинның улуг идеяларын массаже непереди, совет тургузунуң амыдыралчы күжү болуп турар Коммунистг партиязынын политиказын пропагандалап, ажылчы чоннарны күжүенишкенин коммунистг тургузушкунун сорулгаларын күүседиринче мобилизациястап турар.

Совет Эвилелини Коммунистг партиязынын XIX съездиниң төөгүлүг шийтирлерин массага пропагандалап, оларнын бүгү күштерин болгаш күш-ажылын Сталинчы бешки беш чыл планын чедишкенин күүседиринче мобилизациястап херекке бистиң парлалгавыстын пропагандалап, агитация болгаш организаторлык ролу үндөп четпес улуг.

Социалистг идеологиянын неперезишкенин улам күштелдирериниң чугулазын айттышаан, партиязын XIX съездининге бодунуң илеткелинге эш Маленков мынча дээ: «Социалистг культураны, эртемини, литератураны, уран-чүдүлү хөгжүдери болгаш сайырадыры коммунистг идеологияга белеткелди экижидиринче, ажылчыларнын, тараачыларнын, интеллигенциянын политиктиг серемчилелин болгаш медреселин бедиринче идея-политиктиг саялар киндеринин бүгү чепсектерин бистиң пропагандавысты, агитациявысты, парлалгавысты угландырачы чугула».

Совет Эвилелини Коммунистг партиязынын XIX съездиниң төөгүлүг шийтирлерин массага пропагандалап, оларнын бүгү күштерин болгаш күш-ажылын Сталинчы бешки беш чыл планын чедишкенин күүседиринче мобилизациястап херекке бистиң парлалгавыстын пропагандалап, агитация болгаш организаторлык ролу үндөп четпес улуг.

Парлалганың хөгжүлдезинин дугайында, оон коллективтиг пропагандист, агитатор болгаш организаторлык ролун бедирер дугайында коммунистг партия сагыш салышкынын каянда илергейлеп келген болгаш илергейлеп-даа турар.

Эш Сталин 1923 чылда партиязын XII съездининге мынча деп чугаалаан:

«Парлалга чүгле хүн бүрүдө өзөр эвес, а шак бүрүдүдө өзөр ужурулуг, ол болза,—бистиң партиязын эң чидиг болгаш эң күштүг чепсээ».

Эш Сталинның айттышкынын боттандырышаан, бистиң партиязын парлалганы чедишкенин хөгжүдүп турар. Амгы үедө ССРЭ-де 7.800 солуннар, 1.400 ажыг журналдар болгаш өске-даа ээлчеглиг үндүрүлгелерин парлап үндүрүп турар.

Бистиң парлалгавыс ажылчы чоннарның калбак массалары-биле чарылбас харызаалыг, оларнын эргажыктарын илергейлеп турар. Чагыс-даа чуртта парлалга бистиң чуртувуста ышкаш улустуң ындыг улуг идеяларын ындыг улуг деткимчелин болгаш ынакшылын ажылгайып турар.

Оон чикээп бистиң областа парлалганын четкизи улуг калбарын, областың мурунда салынган социализм чартылганын херээн хөгжүдүп турар. Амгы үедө республикада 5 область солуннар, районнар солуну база «Улуг Хем» деп литература алмаанак үнүп турар. Бистиң солундарывыстын тиражтары чыл бүрүдө көвүдөп, парлалганын чонга саялар улам-ча өзүп турар алган.

Парлалга калбаа-биле неперезин тудум-на, чонуну бүгү кезектеринче ханылап кирер, совет кижилеринин коммунистг кижизидилгезинге, чогадыкчы инициативазынын хөгжүлдезинге, массаларын политиктиг болгаш күш-ажылчы көдүрүлүшкүнүгө оон ролу бедик болуп.

Бүгү чуртта 1923 чылда солуннар-га болгаш язы-бүрү журналдарга бижидилге чоруп турар.

Партия организациязы ол чугула политиктиг ужурудузайг ажылга удуртулганы бодунуң холунга алып болза, парлалганы чонга калбаргынын херээ чедишкенин болуп болур.

Бо чылдың ноябрь 20-ге чедир медреселер ап көөрге, область солундарынын 1923 чылдагы бижидилгезинин ажылы кончуг оожум чоруп турарын көргүзүп турар. Кызылдың көдээ, Танды, Каа-Хем, Би-Хем, Барыш-Хемчик, Бай-Тайга, Тес-Хем районнарда 1923 чылдын солуннар бижидилгези эң багай чоруп турар. Ындыг байдалдары ол районнарның партия райкомнарнын талазындан идеология ажылынын ужурудузайн

Союзпечатынын область салбыры 1923 чылдын солуннар болгаш журналдар бижидилгезинин ажылын багай чорудуп, ол ажылга бодунуң инициативазын илеретпейн, канцелярчы метод-биле ажылдап турар.

Союзпечатын Кызыл хоорайда салбыры бижидилге ажылын организаторлык талазы-биле коллективтерге боттарын төлөөлекчилерин чоруттайн турар болгаш оларнын төлөөлекчилерин чамдык коллективтер арай боорда чалап ап турар фактылар бар.

Парлалганы непередиринин кол принциви—хууда бижидилге болур. Ындыг болза-даа союзпечатын талазындан бижидилге лимиттерин албан черлеринге колдадып, парлалганы непередиринин ол принциптин үрөп турар.

Солуннар болгаш журналдар бижидилгезинин ажылына партия райкомнарнын болгаш эге организацияларынын удуртулганын болгаш контролорун сулазындан бижидилгени чылдың баштайгы чартында турган деннели чылдың ийги чартындан сонгаар улам өскө хөгжүдүп турарын эртен чылдарын дуржулгазы көрүскен. Ол чугула ажылга чамдык партия эге организациялары хайгарал салбайн турар. Чикээ, Чөөн-Хемчик районун Хайраканда Сталин аттыг колхозтун бүгү коммунисттеринин 75 хуузу бо чылдын сөөлүг чартында солун бижидилгези-биле хаара туттунмай келген.

Партия эге организациялары болза, парлалганы непередиринин ажылы бодунуң холунга алып болгаш бижидилгенин шынарын экижидерин контролдоо болгаш тодаргай удуртур ужурулуг.

Парлалганы массаже непередиринин ажылын чүгле бижидилге-биле кызыгарлап болбас. Солуннар, журналдар бижидилгелерге чогуур үндөп четкен турзун дээш сагыш салышкын партия райкомнарнын, район Советтеринин үрүлчүлүг хайгааралыг турары чонга парлалганы непередиринин айтыры болур.

Ырак районнарда болгаш сумуларга солуннар, журналдар дыка жожадап келип турарын, колхозтарда почтаолоннар солундары бижидилгенин бажынарныга чедирин саададып турар фактыларын көргүзүп турар медреселер «Шын» редакциязынга хаая эвес кирип турар.

Парлалганы массаже непередиринин талазы-биле ажылда бар турар чептерини чайладыры, ону идеология ажылынын чарылбас кезин болдурачы партия райкомнарнын хүн бүрүнүн хайгааралыг турар ужурулуг.

Бешки беш чылдың мурнакчылары

ЛЕНИНГРАД. С. М. Киров аттыг көдүртүр-транспорттук дерилгезинин заводунга 50 стахановчулар беш чылдың онаалдазын күүседирин доозупкан.

Механиктг цехте токарь комсомолчу В. А. Журавлев үе-шакты мурап ажылдап турар. Чаарткыч чондурганна дүргенин бедидип, бодунуң чогадылганын тургускаш, металлды кестиреринин ханызын улгатырган. Ол ийн карусельчи станоктарга ажылдарынче эгелеп кирген. 1921 чылдын эгезинден бээр Журавлев

беш чылдарның планын күүсеткен. Оон халагжызы В. А. Ловушкин 1926 чылдын үлүүнге ажылдап турар.

Металл конструкциязынын цехинде ам күчүлүг земснарядтарга хергелээр чугула херекселерин эштеп тургузуп турар. Ол херекселди Куйбешевидростройнун тудугларыныче чорудар. Ол херекселдерин П. Е. Кузнецовка удурткан слесарьлар бригадасы эштеп турар. Ол бригада хүн бүрүдө ийн ээлчегин онаалдарын күүседип турар. (СЭТА).

Ажылчы чоннар депутаттарынын область Сөвединиң депутаттарынга

Область Сөвединиң ээлчеглиг сески сессиязын 1926 чылдын декабрь 8-те чылдарын ажылчы чоннар депутаттарынын Тыва область Сөвединиң күүсекчи комитеди.

Область Сөвединиң күүсекчи комитеди область Сөвединиң депутаттарынга дыкнадып тур. (СЭТА).

Сталинградтың тудугларында

* СТАЛИНГРАД. Сталинград хоорайда бешки беш чыл планынын талазы-биле канчаар-даа аажок улуг тудуушкуннар калбарып турар. Чаа үлетпүр бүүдүргелерин тудуп тургузарындан ангыда миллион хире дөрбөлчүн метр чуртталга шөлүн тудуп тургузарын Советтер Бажынынын бедик тудуун Паришын-Сталинград Камгалалынын И. В. Сталин аттыг музейин база өске-даа тудуглары тударын төлөвилээн. Демир оруктун болгаш кемини чаа вокзалдары-биле, Пионер Ордузу-биле болгаш граниттен кылган хем кыдынын кудумчузу-биле хоорай каастатынар. Институттар беш чаа бажынарны, техникумнар—чеди бажынарны алдырлар. Хоорайга 10 кино театрлар, 38 школалар, 30 эмгелге черлери немериж.

Бо беш чылдарда тудуг организацияларынын бүүдүргө-техниктиг базасы дыка калбартынар болгаш хөй күш кирер ажылдарынын механизаторларынын хемчээли дыка улгадыр. Хоорайның Волга эринин дургаар 600 километр черинде чаптылып шөйүлгөн тудуушкун шөлдеринде ам онгон краннар, шукатура кылдыр 100 ажыг машиналар, чүсчүс экскаваторлар, автомобильдер, транспорттар, бетон булгакчылары болгаш 200 муң ажыг ажылчыларын солуп турар өске-даа машиналар, механизмиер ажылдап турар. 1925 чылга чедир тудуушкунун техниктиг чепселенишкени дыка өзөр. (СЭТА).

Чаа электри станциялары

МИНСК. Гродно областын Волковыский районун Росс хемде Волнынский колхозтар аразынын гидроэлектростанциязынын тудуушкунунга белеткел эгелзэн. Тудуушкунун чедишкенин боттандырачы-биле колхозтар аразынын чөвүлели тургускан. Ол электри станциязы Волковыский болгаш Скидельский райончарын 11 көдээ ажил-агый аительдерин электри энергиязы-биле хандырач.

Полочк областа Видзовский районун Дрысвят хөлүндө «Улустарын найыралы» деп улуг гидроэлектростанциязынын тудуушкуну дооступ турар. Ол электри станциязы Литваның, Латвиянын болгаш Белоруссиянын колхозтарыныга токту бээр. Сөөлүгү бодун чартык айнык дургузунда Бобруйск, Витебск, Гомель болгаш Баранович областарында чаа электри станциялары ажылгала кирген.

Сөөлүгү чылдарын дургузунда республикада көдээ гидроэлектростанцияларын саны үш чартык катт өскөн, а чылдыңын электри станциязынын—6 катап өскөн.

Полесьеге хөй чаа ГЭС-терин тудуп тургузарын төлөвилээн. Ол станцияларын нини күчүзү 30 муң киловатт болур.

Абхазиянын цитростуг садтарында

СУХУМИ. Абхазиянын эриктинде чыгы, аяс хүннер хүннеп турар. Цитростуг садтарыны ногаан сырый буздуктары чимистерин аарындан халаа берген туруп турар. Субтропиктиг совхозтар болгаш колхозтар мандариннарнын массалыг ажап алышкынычче эгелеп кирген. Консервы трестининин белеткел пунктуларында чимистер кээп кирип турар. Савалакчы заводтар Москваже, Ленинградче, Мурманскиже, Архангельскиже болгаш чуртун өске-даа хоорайларынче он-он вагон ишти мандариннарнын чүдүрүп белеткел турар.

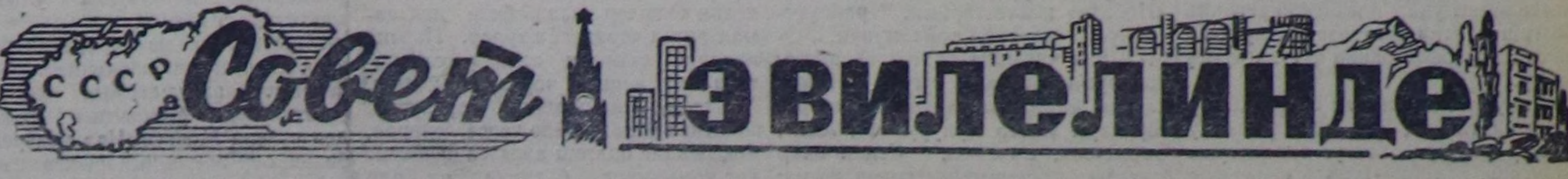
Абхазиянын цитрус өстүрүкчүлери мандариннар, лимоннар, апельсиннар тарып олуртурган база доозуп турар. 1926 гектар шөлде цитрустар тарып олурткан.

Абхазиянын цитростуг садтары чаа беш чылда 8 муң гектар хире калбар. Лимоннар болгаш апельсиннар талазы-биле беш чыл планы ажыр күүсетинген. (СЭТА).

Совет Эвилелинде (1 арын).
ПАРТИЯЖИ АМЫДЫРАЛ: А. Адыгбай.—Чедишкенин улам быжыглаар; С. Тушков.—Агитаторлар семинарлары (2 арын).
Х. Тембирел.—Колхозчу херээжеринин күш-ажылчы көргүзүлгери

(2 арын).
В. Чевычелов.—Сталинчы бешки беш чыл—коммунизм дээш демиселдин чугула үези (2 арын).
Ю. Кюнзегеш.—Социалистг реализмниң шылгарангай чогаалы (3 арын).

А. Туркова.—Хамаатыларнын хоумдалдарын болгаш билдирешкенин чогоур өйүндө көөр (3 арын).
П. Флоров.—Делегейде болуп турар чоруктарын допчулалы (4 арын).
Улус демократиязынын чурттарында (4 арын).
Кореяда болуушкуннар (4 арын).

Горький. Горькийнин В. М. Молотов аттыг автозаводунун муң-муң ажылчыларын болгаш албан-хаакчытарын партия чырылышкыныч четкизинде өөренип турарлар.
Чурукта: инструмент-штамповка корпусунда философия талазы-биле семинарнын өөредилгези. Кичээли пропагандист механик Н. С. Демидов чорудуп тур.
Чуруу П. Вознесенскийни. СЭТА-нын прессклишези.

Москваның энергетика ажил-агыйы

Амгы үедө чарыгдап турарында деннээрге, бешки беш чылдын төнчүзүлдө Москвага болгаш Москва облазынга барык-ла бүүдүн чартык каттап хөй электри энергиязы хереклетинер. Бедик тудуглар, хөй каът чаа бажынар ажылатынын эгелээр болгаш хоорайнын ажил-агыйнын бүгү хевирлерин калбара бээр. Бүүдүрүлгенин күчүзүн улгатырып турар үлетпүр бүүдүргелери хөй электри энергиязын ажылдаар апаар.

Күчүлүг турбинаны тургузуп турар. Ол станция келир чылын ажылатынып эгелээр. Ол агрегатты чогадып тургусканы 10 хуу немелде оттулар чүүлдү камнап алыр арганы берип турар.

Электри энергиязынга өзүп турар ол хереклетти чаа электри станцияларын ажылдадып эгелээр-биле хандырап апаар, а оон сонда чылдарда—Куйбешевтин болгаш Сталинградтын гидроэлектростанцияларынын электри энергиязы-биле хандырач. Бо гидроэлектростанциялар Москвага чыл бүрүдө 10 миллион киловатт-шак чыгы энергияны бээр.

Волганың гидроэлектростанцияларынын электри энергиязын хүлээр алырынга белеткелдин талазы-биле улуг ажылдарын чорудуп турар. Бо хире улуг хөй саныг электри энергиязын дамчыдары-биле болгаш үлөп таарыштырачы-биле холбашкан элзеп чугула проблемаларын шийтирилээр бедик алдар совет эртемденеринин болгаш инженерлеринин үлүүнге таваргыш турар.

СЭТА-нын корреспондентизи-биле беседалажышкыга «Мосэнерго» эргелекчизи эш М. Я. Уфаевтин чугаалааны болза:
—Москваның электри станциялары амгы үениң эң чаа техниктери-биле ам безин чепселгенер. Котельдарын болгаш турбиналарын барык чартык хире кезин бедик базышкынын бузунче болгаш бедик температураже шилчигинген. Ол чор муң-муң тонна оттулар чүүлдү камнап алыр арганы берген. Котель тургузуушкуннарнын хөй кезин бүгү кол чорудуушкуннар—кывышкын-оттулар чүүлдү болгаш сугну дамчыдарын таарыштырып турар автоматтык приборлар-биле деринтиген. Угличинин болгаш Щербаковтин гидроэлектростанциялары долузу-биле автоматтыктанган. Турбиналарны ажылдадып эгелээрин болгаш доктадып тургузарын төп диспетчер пунктуунда телевизиялыг тургузуушкунуну дузаламчызы-биле кылып турар.

Куйбешев-Москва аразында бир муң километр узун дурттук болгаш 400 муң вольт күштүг электри дамчылыгынын шугумун тудуп тургузуп турар. Ол хире эрттирилге аргалык болгаш ол хире ырак хемчээл диг электри дамчылыгынын шугумун делегей техниказынын төөгүзү ам-даа билбес.

Москваның энергия системазынын техниктиг деннели чоокку чылдарда оон-даа артык бедир. Ам ажылдап турар чыгынын электри станцияларынын хөй кезинде комплексилгит автоматтыктылганы тургузарын төлөвилээн. Чаа тудуп турар электри станциязында 150 муң киловатт шак

Хүлээр алыкчы станцияларга эң улуг күчүлүг трансформаторлар, болгаш уникалдыг аппаратуралар тургустунган турар. Москваның чер адаанда кабельдыг четкизи калбартынып турар болгаш болбаазыратынып турар. Лифтерге, насостарга, вентиляция тургузулганы болгаш өске-даа механизмиерге электри энергиязын хандырып бээр шимээнин эвес трансформаторларын бедик болгаш хөй каът бажынарда тургузуп турар.

Ол бүүгү хемчеглерин боттаптыра Москваның болгаш ында чоок турар областарнын электри энергиязынын талазы-биле өзүп турар негелдзин төлөптин-биле хандырач арганы бээр. Москваның делегейде эң улуг болуп турар энергия системасы оон-даа артык улуг күчүлүг болур.

Ол бүүгү хемчеглерин боттаптыра Москваның болгаш ында чоок турар областарнын электри энергиязынын талазы-биле өзүп турар негелдзин төлөптин-биле хандырач арганы бээр. Москваның делегейде эң улуг болуп турар энергия системасы оон-даа артык улуг күчүлүг болур. (СЭТА).

Москвачыларнын эгелээшкени деткигинен

ЛЕНИНГРАД. Москваның кадыг эзилдиргелер комбинатынын ажилдакчылары Сталинчы шаналдык лауреаттары В. Кузнецовтун, Н. Яковлевтин, К. Дмитриевтин болгаш А. Чернозубовтун эгелээшкенин непереди таралдынын дугайында айтыргыны профессорлардын область Чөвүлелинин Президиуму чугаалажып көргөн. Бүүдүргениң аар болгаш хөй күш кирер чорудуушкуннарнын механизаторларнын талазы-биле рационализаторларнын болгаш чогадыкчыларнын чогадыкчы ажылынын планнарын бүүдүрүп бурзуңга чогадып кылырын олар саналдаан.

Чогадыкчыларнын болгаш рационализаторларнын 72 комплексилгит бригадалары бо заводта ажылдап турар. Бо чылдың 10 айларынын дургузунда 21 миллион чыгы рубль камналганы берген бир муң беш чүс ажыг рационализаторжу саналдарын ажылгалап кирген. Комплексилгит бригадалар ам чогадыкчы ажылдык планнарын кылырынче эгелеп кирген.

Ол үнелиг эгелээшкени Киров заводта деткэн. Бүүдүргениң эң нарын проблемаларын шийтирилээр

Москваның кадыг эзилдиргелер комбинатынын чартыкчыларынын эгелээшкени «Красная заря» заводта болгаш Ленинградтын өске-даа чамдык бүүдүргелеринде деткишкени тышкан. (СЭТА).

Төөгүлүг шийтирлерин өөренип турар

ЧАА-ХӨЛ. (Телефон-биле). Партиянын XIX съездинин эртен түндүгүндө Чоа-Хөл районунун ажылчы чоннары калбаа-биле танышып турар. Сталин аттыг колхозта парторганизацияны хуралына ол талазы-биле илеткелди партия райкомунун секретары эш Ондароол кылган.

Съездиниң шийтирлеринге күш-ажылчы сорук кирген колхозчулар чаа, улам бедиткен хүлээлгелерин аяп турган. Тракторист коммунист Лопсан: «мени партия кижизиккен мээң амыдыралым бай апарган, бизик билбес чораным узуктагыган, тракторист тускай эртемини чедип алган мен, Төрзөн чуртум, улуг Сталин дээш могаг чок ажылдаар мен»—дээ.

Партиянын Уставында коммунисттерин эргелерин болгаш хүлээлгелерин эш Байыр чугаалааш, оларнын ажил-агыйга муракчы болурун, билин бедиринге могаг чок демисежирин онзалап айткан.

Съездиниң түннелдеринин талазы-биле таныдылг хуралдары районда улам калбарып турар. Ол талазы-биле 87 агитаторлар ажылдап турар.

Төс-Хем районда мал кыштагладышкыны

Төс-Хем районунун колхозчулары партиянын XIX съездинин шийтирлерин сээдинге эш И. В. Сталиннын төөгүлүг чугаазын танышкыш, чаа, улам бедиткен хүлээлгелер баарын ажылдап турар. Кызыл-Чыраада Сталин аттыг колхозтун кежижүннери кышка белеткелдерин чогоур өйүндө чедишкенин дооскан. Амгы үедө бүүгү малы хынамчалыг деринген кыштаглаарда көжүртүнгөн. Колхозтун 950 ажыг шээр малы 5 кезек черде, инек болгаш чылгызы эки одарларлыг турлагларда дуржулгалыг малчынар-биле хандырынган.

Калинин аттыг колхоз (даргазы эш Биче-оол, парторганизация секретары эш Полат-оол) база-ла малын организастыг бүрүн кыштагылган. Ол колхозтун белеткел талазы-биле ажылы багай эвес болганын айтыры чугула.

Колхозтун тудуг бригадасы чуртталга бажынардан ангыда бир эрезинге-ле 300 баш хөй кирер 3 чаа кажааларын, инекке бир улуг кажааны немей туткан. Эрги кажааларын септелгенин база чогуур өйүндө доозуп, өске-даа белеткелдерин хынамчалыг кылган.

Шахтанын уран-чүүл бөлүмнери

ЭЭРБЕК. (Телефон-биле). Кызыл районунун Ээрбекте хөмүр даш шахтазынын клубунда бот-тывынгыр уран-чүүл бөлүмнери эки ажылдап турар. Олар даштынлага хүнеринде болгаш чамдык кежээлдерде шахтерларга солун концерт оюннарны үргүлүч көргүзүп турарлар.

Уран-чүүлдүн ший бөлүмүнүн бо чылдын ноябрьда көргүскөн «Ханы аңдарыла» база «Ажылчылар» деп шилери көрүкчүлөргө дыка сонуурганчы болган. Амыдыралга холбашкан шак ындагы көргүзүлгелерин белеткээрин бөлүмүнүң киржикичлери хүлээнип турар.

Коллективте ырынның танцынан бөлүмнери база-ла эки ажылдап, ында шахтаның ажылчыларын Волкова, Швайко, Макареева, Резанов оон-даа өскөлөр организакчылар болуп кирип турар.

Он бир муң рубльдин орулгазы

ЧАДААНА. (Телефон-биле). Чөөн-Хемчик районунун үлетпүр комбинатынын пилюрама машинистизы Клашков хирээдини одалгага ажылдарын чорудуп тургаш, бо чылдын он айларында бүүдүргө 11,1 муң рубльдин орулгазын кириген. Шаң ындагы эгелекчи саналдары деткип, оларга дузалаар, херекти камналганын бүгү тала-биле дикчылары чугула.

ПАРТИЙЖИ АМЫДЫРАЛ

Чедишкннерни улам быжыглаар

Партия кижигүнериниң болгаш партия кижигүнериниң кандидаттарнын политиктиги билин беидер чорук болза, амыдыралдын бүгү адырларынга оларнын мурнакчы ролу күштедирериниң, партийжи массаларны улам идепкейдериниң болгаш партия организацияларының аяктын экижидериниң чугула чүүдү боdur.

Октябрьнын 15-те партия чырыдышкынын кичээлдери мурнунда чылдарындан организастыг эгелээ. Кичээлдерини эки организастыг болгаш беидер идепкей денелге эрттирип турар Сталин аттыг, «Лобода» колхозтарнын, райкүс-комнуң, партия райкомунун, РОМГБ-ниң чанында партия организацияларын адаары чугула. Ында партия организацияларының секретарылары эштер Кудурукпай, Адыг, Сарыг-оол, Биче-оол, Седип олар боттары бүгү коммунистерниң, интеллигенцияны болгаш колхозчуларнын политиктиги билин беидериниң хун-бүрү практиктиг хемчеглерини чорударын экижиткен. Сталин аттыг колхозтуң партия организациясының секретары эш Кудурукпай өөредилге планындан дашкаар шактарда партияның XIX съездиниң материалдарын бүгү дынакчыларга боду эки өөредип турар.

Тиг чырыдышкынын херээнге хун-бүрү удуртулганы ам-даа кошкак боттандырып турарынын фактылары көзүлгөн. Тээли суурич партия организациясы (секретары эш Чүлдүм) коммунистерниң идепкей денелин беидер талазы-биле доктаа-мал ажал чорутпайн турар. Партия организациясынын ажалын ол интизи-биле кошкак чорудуп келген. Марксизм-ленинизмни өөренирин, политика талазы-биле чепселенирин, медресиди болгаш ажалга идепкейлик коммунист болурун ол боду эки оралдашпайн турар. Коммунистерниң өөредилгезин бо чылын рай-пода партия организациясынын секретары эш Эрэнэең, «Ден-Терек» колхозта партия организациясының секретары эш Тойбухаа база озадат организастаан. МТС-тин партия организациясы (секретары эш Деле-оол) механизаторларнын политиктиг өөредилгезин ам-даа органи-заставаан. МТС директору, партия райкомунун бюро кижигүнери эш Де-жен механизаторжу кадрларнын кижидилгезиниң херээн үнелер көр-бейн турарына моон сонгаар эпте-жер аржакко.

Аңчынын мергежилни ажыглаар

Танды районда Ленин аттыг колхозтуң кижигүнери Монгуш Чалдың хары ам 60 ажып турар. Назыны улгата-даа оон ажыкчы, организастык чорук совет кижиниң өзүлүг-дө мөзүшүнарнын илередиң турар. Чал ирей колхозтуң мал ажалына көш чылдарын дургузунда улаштыр мактатырып келген. Моон-биле кады күрүениң аң-өлүк планын чедишкнниң күөсөдир чорук улус ажал-агынын хөгжүд-еринге чугула айтыргынын бирээзи деп чүвени Монгуш Чал медресиди билип, ону боттандырына идепкейлик киржиң чорсаң. Колхозтуң мергежилдиг аңчыны 1949 чылда күрүнеге 4 улуг бөрүну, 5 дилгини өлүрүп дужааган. а 1950 чылда 6 бөрүну, 4 дилгини, 70 дилгини өлүргөн. Күрүениң мал өстүрер планына хоралыг араатан бөрүну өлүрүрүңе Монгуш Чал эн-не мергежилди аңчы чорсаң. Сөөлгү чылдардан эгелеп Монгуш Чал Танды районун мурнакчы аңчыларынын бирээзи болуп, ылангы бөрүну керезилгил план өзугаар кырып турар. Эрткен чылын ол 8 бөрү, 12 дилги, 90 дин аяп дужааган, а бо чылын бөрүнуң, 12 бөрүктөрин өлүрүшкөн, 120 дилгини дужааган. Амгы үеде Чал бодунун колхозчу хүлээлгезин күөсетпашаан. 5 улуг бөрүну база 10 дилгини өлүрүрүңе колхоз баштар черинге хүлээнген. Мергежилди аңчынын ол сорулганы база-ла боттанга турарына чигизип турбас.

Колхозчу херэеженнерниң күш-ажылчы көргүзүглерин

Улуг-Хем районун «Искра» көдээ ажал-агы артелиниң колхозчу херэеженнериниң колхоз бодурулгезинге киржилгези сөөлгү үеде улам экижээ. Колхозта херэеженнер чөвүлели (даргазы эш Т. Кызанмай) социалисттик чарышка херэеженнерниң киржилгезин идепкейжиткен. Херэеженнер чөвүлелиниң кижигүнери 5 кижиге ажалды хуваажып алган чорудуп турар. Колхозчу херэеженнерниң хуралдарып херэеженнер чөвүлели үргүлчү чыылдырып келген. Ол хуралдарга ээлчеглиг күш-ажылчы сорулгаларга херэеженнерниң киржилгезиниң политиктиг өөредилгениң болгаш культурулг амыдыралдык айтырларын чугалажып турар. Шүгүмчүлели болгаш бот-шүгүмчүлели калбартыпшаан, херэеженнер ортузунга ажалдык чепселерини чугуру үезинде чайладырыны-органи-застыг хемчеглерин херэеженнер чөвүлели чорудуп келген. Амгы үеде херэеженнерден колхоз бодурулгезинде 90 кижиге доктаамаал ажалдап турар. Оларнын иштинде эштер Т. Кызыл-Уруг, Санчай-оол, Т. Булчун, Доржу-Чолдак, К. Серээ хун-бүрүде ажал нормазын 150 хуудан кууду эвес күөседип турарлар. Колхозтуң хой фермазында эштер Долзатпаа, Шойгул, Чудеки, Баа. Догуштай олар 501 төрөөн лойлардан 563 баш хураганны. 142 өмүкден 455 анайын бүрүн камгалап ап, доруктуруп турарлар. Малчы херэеженнерниң эки ажалыны тунелениде колхоз хаваан өстүрериниң планын 200 хуу күөсеткен. Ишек мал фермазында малчылар Д. Эник, Ыямаа бо чылын төрүтүп

ген 31 бызааларны эки доруктурганнар. Колхозтуң тууйбу кылар бодурулгезинде ажалдап турар херэеженнер 20 муң тууйбуну белектээнер. Олар шутту 7 кижиге колхозтуң берген онаадазын күөсеткенер. Колхозчу херэеженнер ногаа тарылгазына мергежээ. Эштер Краснова, Сергеева, Сулдереева олар колхозчу дыка хей тыва херэеженнерни хлеб быжыра-рына өөреткенер. Анаа ылангыя эштер Ханды-Сюрюн, Чолдак-оол, Дарый олар эң эки мергежээнер. Бо өөредилге чылыга белекел үезинде ында эге школаның септел-гезинге херэеженнерниң киржилгезини эш Кызанмай эки органи-застаан. Херэеженнер школаның 168 кубометр оттулар ыяжын база хаб берген. Колхозчу херэеженнер ортузунда лекция, беседалар болгаш солун номчулгалары доктаамаал чоруп турар. Санитария пропагандазы эки чоруп келген. Сорулга болза, чедишкннерни улам-на быжыглаары болур. Херэе-женнерниң колхоз бодурулгезинге киржилгези мурнуку чылдарда турган байдалдан экижээ болза-да, чепселер бар-Ылангыя күш-ажылчы кылып шыдаар бүрүн аргаларды эштер Дүкен-Санчай, Дүкен-Очур, Бижин-Санчы олар колхоз бодурулгезинге ам-даа киришпейн турар. Эске мурнакчы ажалдап турар колхозчуларнын күш-ажылынын продук-циязы-биле амыдыраарын бодаар хөвөндөн шуут чылдаар херек.

Х. ТЕМБИРЕЛ.

Улам беидер денелге

Тес-Хем районун ажалчы херэе-женнери башкы Сталинга чагаазын боттандырыпшаан, күрүениң ажал херээнге, колхоз бодурулгелеринге мурнакчы киржилгезин улам кал-боттып турар.

Район Советиниң депутаттары эштер Адыг, Тиртык, сумулар Со-веттериниң депутаттары эштер Ус-турбей, Үрөмчи, Намзалмаа олар чоңуну идегелин аксеткилди бот-тандырып турар. Ол чыккаш районда уруглар эмчизи эш Ширнова, фельд-шер эш Мөңгө, эмчи эш Гершимова олар совет кижилерниң кадык амы-дырлары дээш могаг чок ажалдап турарлар.

Чыргаландыда чагазин эргелек-чиз эш Чайзатмаа ажалынга доктаамаал кадр болуп, совет сады-нын негелделерин чоңуну ортузу-нга үр Телерден бээр чөп, ээлдек хан-дырып келген. Район төвүнде чөп продукт садынын эргелекчиз эш Логпева база-ла чонга мактатырып турар.

Районда Молотов аттыг колхозтуң күш-ажыл кылып шыдаар херэе-женнериниң 95,6 хуузу бо чылын

М. МАНЧИМАА.

Агитаторлар семинарлары

КПСС Танды райкомуну чоокта чаа беш кезек черге агитаторларнын үш хонук хуусаалыг семинарларын эрттирген. Семинарларга партияны XIX съездиниң 1951—1952 чылдарда ССРЭ-ниң хөгжүдүзүңиң бешки беш чыл планынын дугайын да директиваларын өөренип эрткен. Кочетов суурга болуп эрткен семинарда агитаторлар эштер Чыртак-оол, Кенден олар партия эге органи-зацияны секретары эш Оруйгунун агитколлективтин ажалын багай удуртуп, агитация-массалыг ажал-

дын ужур-дузазын чедир үнелер көрбейн турарын болгаш тус-тус агитаторларга боттут даалгалар бербейн, даалга берзе-даа оон күө-селдезиниң түнелин негээринче сагыш салбайн турарын база агитация-массалыг ажалдын дугай-ында айтыргыны партия хуралда-рына тургузуп чугалашпайн турарын илереткенер. Семинарга илеткел кылган эш Ни-китин чамдык агитаторларнын бот-тарына берген партийжи даалганы боттандырыбайн турарын чугалаан.

Ылангыя агитаторлар Чамбал, Тамдын-оол, Горбунов олар агит-коллективтин берген даалгаларын күөсетпейн турарлар. Семинарларга агитаторларнын хун-бүрүңү ажалынга дузадыг беседа, номчулга чорударынын пла-нын тургузарын база өөреткен. Агитаторлар ам районун ажалчы чоңарнын ортузунда партия-нын XIX съездиниң материалдарын таныштырып өөредип турарлар.

С. ТУШКОВ.

ПАРТИЯНЫҢ КЕЖЭЭНИ ШКОЛАЗЫНЫҢ ИЙГИ КУРЗУ

Сут-Хөл районун төвү Сут-Аксы суурда партияны кезээки школа-зынын ийиги курсу, өөредилге чылы эгелээнинден бээр 8 катап чыгып кичээлдээ. Ында партия, советтин 16 активчилери өөренип турар. Кур-стун дынакчылары «ВКП(б) төө-гүзүңүң допчу курсунун» 8-ки эге-

зияден эгелеп өөренип кирген. Оон-биле кады, дынакчылар КПСС-тин XIX съездиниң материалдарын база өөренип эрткен. Курстун дынакчыларындан эш-тер Өшкү-Саар, Сарыг-оол, Билчи-пей, Аскиров олар өөренип эрткен

материалдарны эки шингээдиң ап-кичээлдерге эки белекелдиг көөп турарлар. Курстун пропагандистер эштер Кюрю, Чүлдүм олар өөредип темаларын эки белекел-биле баш-кылап турарлар. Д. СЮРЮН-ООЛ.

К. КАНЧЫР-ООЛ.

Одарны амдан чөп ажыглаар

КЫЗЫЛ-МАЖАЛЫК (телефон-биле). «Комсомол 30 чылы» көдээ ажал-агы артели кышка белекел талазы-биле болгаш малын органи-застыг кыштагларына Барыын-Хемчик районда багай эвеске сана-тырып турар. Эрги кажааларнын септелгезин чогуур өйүндө кылбышаан, Эзирлиг-де 200 хой кирер чаа кажааны неме-й туткан. Кыштаглаашкына малдын чүзүн, назын айлан барымдалап ү-кен, ында дуржулгалыг малчынар-ны тус бүрү быжыглаан.

Чаш малды ажаап доруктурарын-га үр үелерде ажалдап келген мер-гежилдиг Севил 240 хенчелерин тускый малдап турар. Колхозтуң 1400 хире шээр малын база 420 ажыг чылгызын Биче-Аянгатыда кыштаглаткан.

Сталинчы бешки беш чыл—коммунизм дээш демиселдин чугула үези

(Төнчүзү, Эгечи № 228 (2658). «Шында» Чаа беш чылда кадык камгалалынын улус чырыдышкынын, эр-темин болгаш культураны моон сонгааргы экижидилгезинге улуг хайгаарады салып турар. «ССРЭ-де социализмниң эконом-нуг проблемалары» деп бодунуң классиктиг ажалында эш Сталин болза, коммунизмге шилчигениң белекел условиялериниң бирээзинге «интелидди кижигүнери инти-ледди хөгжүдүзүңиң идепкейлик ажалдакчылары болурунга четчир эртемни алып аргалык болзун дээш, олар амгы турар күш-ажылынын хуваалдазынын аайы-биле чангыс кандыг-бир профессияга чыпшына берген турбайн, харын профессияны хостуг шилп алып аргалык болуру чугула.» дээрзин онзалап демдэглээ. («ССРЭ-де социализмниң экономнуг проблемалары». Күрполитиздат, 1932 чыл, арын 68—69).

ортумак өөредилге улам ыңай хөг-жүлдени алып. Улус ажал-агынын күчүлүг кө-дүрүлүшкүнү дээш демиселге боду-нун ажалдышкынарны-биле, чога-алдыгалары-биле болгаш сайзыралга-зы-биле социалисттик экономиканың хөгжүдүзүңиң дузалап турар совет эртемге чугула роль онаажып тарар. Чаа беш чылда совет эртем күрү-неден улуг деткимчени алып. Дөрткү беш чыл-биле дөмөйлээрге эртемниң кадрларын белекелди ийи катап хире улгадыр. Улус ажал-агынын чугула-чугула айтырларын шит-пилээринге болгаш мурнакчы дур-жулганы байдарына эртем ажы-лын дыка экижидери, эртемниң күш-терин бүрүн-биле ажыглаары бис-тин мурнувушта турар. Эртем ажы-дышкынарнын эртемниң бодурул-ге-биле харылзаазын быжыглаарын хандары чугула. Бистин эртем-денеривис болза, кижиге төрөлгөт-төн билгилериниң бүгү адырларын улам хөгжүтүшкөн, делегей эр-темин бириги черни ээлээр хүлээл-гелг.

Ажылчынарнын, колхозчулар-нын, совет интеллигенттериниң чо-гаалдыкчы инициативазы—кедир үе-деги бистин чедишкннеривистин үндезин. Партия, совет, ажал-агы, профэвилел, комсомол организация-ларынын сорулгазы болза, соци-алисттик тургузушкунун бүгү учас-токтарына чарышкы ам-даа кал-бартыры, ажалдын эки чижээ бол-гаш мурнакчыларнын база чартык-чыларнын депшилгелиг эгелээшкн-нин бүгү күш-биле деткири, хожу-дап каап турарлар мурнакчыларнын денелинге чедир көдүрлүрүңге ду-залажыры-биле мурнакчы дуржул-ганы ажалчы чоңарнын бүгү-ле массаларын ортузунга бүгү хем-чег-биле непередери болур деп эш Маленков партияны XIX съезди-нинге өткөт илеткелинге чугалаан. Чаа чүвениң эрги чүве-биле, мур-накчы чүвениң хожудап калган чүве-биле демиселинге чаа инти-лед тургузуунуң чогаалдыкчызы бо-лур күштерин көөрү чугула эвес, харын ол күштерин үргүлчү өстүр-ер, оларнын бүгү талазы хөгжүдүзү-ниң дугайында сагыш салыр, олар-ны бурунгаар чедишкнниң чо-руунунуң эрге-ажыктарына могаг чок организаастаар болгаш сайзы-рады херек.

Коммунисттик тургузушкунун планнарын чедишкнниң боттанды-рына күш-ажылдын бодурулгезин тү-нүңү улам көдүрлүшкүнү кан-чаар-да аажок улуг ужурудузалиг. Чаа беш чыл панында үлестүрлө күш-ажылдын бодурулгезин 50 хуу, көдээ ажал-агыга—40 хуу хире беидери айтылган. Улустур-продукциязынын бүгү немелде өзүл-дезин дөрттүн үжү хирези күш-

ажылдын бодурулгезин беди-кениң күсели-биле алдынар. Күш-ажылдын бодурулгезиниң ыңдыг өзүлдезиниң үндезин болза, күш-ажылдын денелиниң чепселениши-нин күштедирери, бодурулгези мурнакчы эртемин болгаш техника-ны непередери, а оон шыкка улус-туң материалдык чагай байдалы-ның улам көдүрлүшкүнү болгаш ажалчы чоңарнын культура-техник-тиг денелин беидери болур.

Бисте улус ажал-агынын хөг-жүлдээ бодунун курлавырлары-ның күсели-биле, камналганын иш-тики үнер дөстөриниң күсели-биле боттанып турар. Бистин чуртувус бодунуң хөгжүдүзүңиң совет ажал-чыларнын күш-ажылы-биле тургу-зуп турар интилед өчүңүңүң, байлактарнын мөөнөжишкнниң болгаш чымдалганын даянып турар. Бүдүрүлгө курлавырлары долу бол-гаш камналгы ажаллаганын ту-дун-на, социалисттик экономиканың бүгү адырларын хөгжүдүзү, улустун материалдык болгаш куль-туралыг денелиниң улам көдүр-лүшкүнү дүргелээр. Бистин бүгү тинилелеривистин сорул кижик-чиз болгаш организастык—Ком-мунисттик партия шыгыны камналга чурумунга улуг хайгаарады ка-жан-даа салып келген болгаш са-лды-даа турар, ону иштики ажал-агы чымдаларын болгаш чыдын-ган хөренгилерини шы ажыглаары-нын чугула байдалы кылдыр көрү-п турар. Ол демиселдин чедишкн-нерин партия кажан-даа анаа ажал-чы чоңарнын калбак массаларын идепкейлик киржилгези-биле хол-баштырып келген.

«Ажылчын бүрүзү, ак-сеткилдиг тараачын бүрүзү камналга чурумун амыдыралга боттандырып күрүнө курлавырларын самчыгадар чорук-биле болгаш төчгөлээр чорук-биле демисежир, оорларын болгаш кара-кажытаарлары олар кандыг-даа шырыкма-биле чадгызын үндүр сө-үвар, бистин күрүнө аппаративы-ты кадыкчыдар база чигедир

дээш партияга болгаш чазакка ду-залаан турары чугула»—деп эш Сталин айтып турар (Чогаалдар, том 8, арын 140).

Партия болза, үлеттүр ажалдак-чыларын бодурулге күчүлери эки ажыглаары дээш, продукциянын ма-териалдарын, чиг-эттин, одаар чүүлүңү, электри энергиязынын, хер-херекселдин болгаш өске-даа материалдык үнелиг чүүлдериниң эң не өзвээш чарыгалдары-биле боду-руп үндүрүшкүнүңүң, шынарны беиди-ри, продукцияны бот-үезиниң чи-гедери дээш демиселди, ам-даа кал-бартырыңче кыйгырып турар. Кам-налга чурумун боттандырына он-за улуг сорулгаларын тудуг ажал-дакчыларынга онаап турар. Олар болза, механизация чепселерин эки ажыглаар, материалдары камнап чарыгдаар, немелде чарыгдаары чингедир ужурулуг.

Көдээ ажал-агыны улам кө-дүрериниң, чоңга аш-чемнин элек-штин тургузарынын болгаш үлет-пурге чиг-эттин талазы-биле сорул-галары чедишкнниң күөсөдир со-рулга-биле партия, совет болгаш көдээ ажал-агы органинарнын ажалдакчыларын талазында бар турар чепселерни чайладырып партия негеп турар. Колхозтарын нинти ажал-агынын быжыглаар болгаш хөгжүдөр дугайында сагыш салышкын, колхозтарын болгаш совхозтарын күөжиниң кижинери хей адырдыг колхоз боду-рулгезиниң моон сонгааргы хөгжүд-үзүңиң бүрүнү-биле мөөнээр со-рулгалар оларын мурунда туруп турар. Көдээ ажал-агы артелиниң Уставын үрээр чорукту шиттирлин-биле чок кылырын, колхозтарга күш-ажылы организаастаарын могаг чок, шыдамыйы-биле экижилерин, хожудап калып турар участоктарын өгү тыратын, көдээ ажал-агы-нын бүгү адырларына эртемниң болгаш мурнакчы дуржулганын че-

дишкннерин партия кыйгырып турар.

Партияны XIX съезди бодунун шиттирлеринге бешки беш чыл планын күөсөдир дээш демиселге партия, совет, ажал-агы, профэ-вилелери болгаш комсомол органи-зацияларын сорулгаларын тодарат-кан. Олар болза, массаларын өзүп турар күш-ажылчы идепкейин, бүгү улустун социалисттик чарыжын баш-таар, чепселерин дүргеа узуткаар сорулга-биле ажалда чепселерини шүгүмчүлелин калбартыр хүмээл-гелг. Улус ажал-агынын бүгү адырларына чартыкчыларын болгаш мурнакчыларын бодурулгези улгатырар, күш-ажылдын бодурул-гезиниң беди, бот-үезин чингедир күөселдеринге бүгү таланыг детким-чезин көргүзери исетинип турар.

«Социалисттик чарыштын улуг кү-жү, тайбынын херээн камгала-рыңче ажалчыларнын, колхозчу-ларын болгаш интеллигенттерин чангыс эп-сеткилдиг чүткүлдүү, ком-мунисттик интелидди тургузарына ажалчы чоңарнын чайгылыш чок шиттирлиң—чаа беш чыл планын долдур болгаш ажал күөселдеринге улганган турар ужурулуг»—деп пар-тияны XIX съездинин директив-аларында чугалап турар.

Коммунисттик партияны XIX съез-динин шиттирлеринге, эш Сталин-нын генийлик айтышкынарныга сорул кирген Совет Эвилелиниң улустары бешки беш чыл планын чедишкнниң күөсөдир болгаш оон-биле коммунисттик тургузушкунун улуг херээнге чаа салышкыны кирир дээш күштерин болгаш күш-ажылын харамнамастар.

В. ЧЕВЫЧЕЛОВ.

СОЦИАЛИСТИК РЕАЛИЗМНИН ШЫЛГАРАНГАЙ ЧОГААЛЫ

(Максим Горькийнин „Ава“ деп романынын тыва дылда очулгазы парламентин үнгенинге).

«Ава»—делегейин литературазын шылгарангай чогаалы. М. Горький бодунун ол романын 1905 чылдагы орус революциянын улуг болушкуннары-биле шуут холбаштырып билээн.

Бичаарда демиселдин түлүк үезинде, база хаанын чазакка удур чаа, улам-на дошкун тулчушкуннар болур деп турган өйдө, Владимир Ильич Ленинниң чугаазын эзуаар алырга, «бистин демократтыг болгаш социалистик идеялысты эңне магалык-кайгамчыкты-биле, база эңне улуг чаагайы-биле» массаларга көргүзери болгаш оларга «бүрүн, чугаажок, ыяк тилелге эңне чок эңне дорт орукту» көргүзери оза чугула турган.

М. Горький «Ава» деп романга большевиктер партиясына удурткан Россиянын пролетариатынын политиктик медерелини күштүг өзүлдүн, хаанын эзуа болгаш капитализмге удур эптеш чок революсучу демиселче пролетарийлерниң чүткүлүн көргүскөн. М. Горький бодунун ол чогаалына большевизмниң кайгамчыктыг күжүне болгаш тилелге эңне бүзүрели, социалистик революциянын чайлаш чок болгаш уда-тас тилелге эңне бодунун ынаын кып илереткен. «Ава» деп романы В. И. Ленинниң бедик үнелээн ажур умуна.

«Бо ном—херектиг ном-дур, революсучу шимчээшкени дыка хей ажилчынар медерелдин эвес, ала-чагаар кирип турганнар, ынчаарга ам олар «Аваны» номчааш, боттарына улуг дузаны алырлар. Дыка-ла чогуур өйүндө үнген ном-дур!»—деп В. И. Ленин РСДРП-нин III съездинде М. Горькийге чугаалаан.

Максим Горький «Ава» деп романын 1906 чылда бичип дооскан. Ол-ла чылдан эгелээш «Аваны» англи, немец, француз, итальян, испан, швед, болгар, турк, араб болгаш еске-даа дылдарда очулдуруп үндүргүлээ. Ийн-шү чыл четпээнде «Ава» — бүтү делегейин ажилчы чоннарынын ынак ному апарган.

«Аван» маадырларынын дүзү-хевирин чамдыкты М. Горький чурттуң бүтү ажилчы аргызын көргүскөн. Капитализмниң хөрүдүктүзү болгаш коммунизмниң тургузучузү бодунун туртунуу ээни болгаш делегейин тургүзүнү башкарыкчызы— большевиктер партиясына баштаган ажилчыларнын революсучу аягы болур чаа. Эзулуг пролетарий шынар-мөзүнү эңне баштай М. Горький бодунун «Ава» деп номуна чуруп көргүскөн. Мынчангаш М. Горькийнин номуна ажилчы кижилер кол маадыр болуп киргени литературада эң баштайгы болушкун болганы-даа таварылга эвес.

Горький революциянын эңне үезиндеги ажилчыны аңгыны, оон демиселин болгаш амыдыралын төөгү талазы-биле шынныг, хажыдышкын чокка көргүскөн. Ажилчыларнын ортузунда ийи салгалдын: адаларнын болгаш урууларынын төлөөлүчүлери бар. Горький ону Власов адалышкыларга чигелеп көргүскөн. Михаил Власов (Павелдин адазы ол)—революция мурундагы үениң анаа-ла ажилчыны. Михаил Власов—чере шору мөзүндү-даа болза, наздып келгеш куш-шыдал болгаш мораль талазы-биле моголкан, дайыннарга удур демиселдин оруун билбес кижилер, ынчангаш салдынып, арагалдан эгелээш, база хайныккан кылдынга шыдашпайн хат-соп кезеткен кадайын чөмөлээр алпарган кижилер. Оон огу Павел адазын өтүне берчаккан, мычазла-даа үениң байдалы өскерли берген турган. Марксизмниң улуг идеялары, пролетар революциянын гений Ленинниң идеялары анык пролетарий болдуруп, демиселдин боттуту оруун анаа айтып берген. Ынчангаш Павел чоорту медерелдин революсучу-большевик болу берген.

Павелдин бажынынга бөлгүм—кедизинде барып, ажилчы болгаш тараачын массаларын революсучу идеяларын чалбыжы-биле чыры-дар чаштанчынын эгези болган. Бөлгүмү баштай революсучу интеллигенциянын төлөөлүчүлери удуртуп турган, мычазла-даа демисел чыдыленип, улам ханылааны-биле калды анык ажилчы Павел Власов бодунун башкылары Николай Иванов, Софья, Шашенка оларын эдертип, шимчээшкенин удурту берген. Кол маадырлар Павелдин болгаш Нилованың, база өскелерин-даа (Рыбин, Весовшиков) политик талазы-биле чоорту өзүп кел чыдарын номда көргүскөн.

Ажилчыларнын аразында ынчаарда бар турган иштиги чөрүлдээ-удурланшыктыктары Горький чыгарбаан. Революсучу идеяларын анык ажилчынар шынгээдип алычал турунда, кырган ажил-

чынар эңне үезинде шоолуг чылыш чок, оларнын чамдыкы революсучу пропагандага таарышпас, харын-даа анаа өжээргээр турганын улуг чогаалчы оза тодаргай көргүскөн. Анык ажилчыларнын ортузунга баштайгы дээрзинде чачгыс-эп база-ла чок турган. Политик талазы-биле хождунгай, анархистчи хөөнүг ажилчыларнын—Весовшиковтун бөлүк элээн үе дургузунда большевик Власовка болгаш оон бөлүкүгө удурлангы турган. Павелге болгаш оон программасына мурнай база-ла бүзүрөйин турган революсучу тараачыларнын төлөөлүчүлери, үймээрирек байдалче тырттычак, чартык пролетарий Рыбинниң өвүрдүзүзү номда база-ла чуруп көргүскөн.

Завод хериминиң иштинге ажилчы массаларын мурунга Павелдин баштайгы анык демиселин деткич албайн барган. Ажилчынар Павел Власовту элээрбөөн. Ниловна революсучу шыны медегер билептер шаа ам-даа ырак бол, ынчаарда ажур-чөптүн ужу-кыдын билгеш, огулун кээргез. «Бөгүн билбесе-даа—даарта бичип аптарлар!» деп, ава чугаалаар. «Билип аптар ажур!» деп Павел харыялаар. Огул-биле авазы бот-боттарын политик талазы-биле бичип эгелээни ол.

Большевизмниң идеялары тилеп, кырган ажилчыларнын хождунгай болууларын болгаш хөөннерин, Рыбин биле Весовшиковтун анархист чоруун чок кылырынга дузалаан. Олар шупту-ла анык большевик Павел Власовтун салгакчылары, оон херезиниң деткичтери апаарлар. Бүдүтүк, бүтү-ле чүведен коргар, чавыс билигил херээкчи чораша, номуң кол маадыры Ниловна маадырлыг революсучу болу бээринге большевикчи идеяларнын ачылыг күжү дузалаан. Аванын иштиги сагыш-сеткили, угаан медегерли өзүп дайыккан тудумна, оон даштык хевир-сыны, арын-шырайы бевин өскерлип, өзүп турган.

Огул туттуруп-хоругдатырарга-даа ава туруштуг, кадыг шыныгы туттуруп оон мурунда Андрей Находканы хоругдапканда дег эвес шыдажып эрттирген. Огул хоругдатырган соонда Ниловна бодунун баштайгы революсучу маадырчы ажил-херезин кылып, фабрикага листовкалар алады эгелээш.

Павелдин ийи анык политиктиг хөдөлүшкени—I ийиң демонстрациясы. Кызыл туткан Павел Власов чыскаалган чонун мурунда дидим басып чоруур. Павелдин өскерли билдингир, чонга чок. Революциянын идеялары ажилчыларнын катыштырып, оларнын медегерли көдүргөн, ону демонстрацияда кирип турар Ниловна дүзү-хевиринден эң тода көрүп болур. Ниловна мырнай-ла чаа кижилер апарган: эң баштай кудумчу өзүп, чедишкени чок анык демисел кылга-ла үр үе-даа эрттөөш, ычанмыже ажилчыларнын ортузунга, оон-биле черелештир Павелге болгаш Ниловнага-даа политиктиг бурунгаараашкын болу, дыка улуг базым болу берген. Ниловна огулун орнуна демонстранттарга чүве чугаалап, огулун тулап чораша кызыл тутун бодунун хонунга бедик көдүргөн. Ниловна ам чүглө Павелдин авазы эвес, харын бүтү-ле революсучуларнын авазы. Испан коммунистерин баштыкчызы Долорес Ибарруринын чугаазын эзуаар алырга. «...бүтү-ле пролетар аваларынын, революсучуларнын бүтү-ле аваларынын символу» болу берген.

Ушкү хей улус киришкен болушкун—суд. Анаа Павел пролетарийн эзулуг революсучузу, бодунун эң өөрүнүч башкызы болгаш политикка, теория талазы-биле дайыккан авторитеттиг партияны апарган. Судтун мурунда-ла, Павел кара-бажыга олтура Весовшиковтун будулуп, канды-даа эрге-чагырга херек чок дээр-үймээни сепкилдиг чораша байдалын эдип, эзулуг быжык туруштуг революсучу болурунга дузалаан.

Май демонстрациясына туттурган Павелга судтан шидилге үезинде, чогаалдын бир оза чугула болушкуну—адаларынын болгаш урууларынын сагыш-сеткилинин катыжышкыны, оларнын революциянын херээ дээр медегерли-биле калды демисели эгелээр. Огулун маадырлык, коргуш чок демиселин Ниловна ыяк билгеш, Павелдин ажил-херезин үргүчүлээр. Огулун судка чугаалаан чалбыштыг сестерин билжээ листовкалар таралды чораша, Ниловна вокзалга туттурар. Жандар келгеш, Нилованы тудуп хоругдар деп турда, аванын коргуш чок, дидим чоруун көргүскени-биле М. Горькийнин бо кайгамчыктыг чогаалы доостур.

II. М. Горький делегей литературазына эң улуг ажур-дузалыг эргилден бодунун «Ава» деп романы-биле кылган. «Ава» болза XX чүе чылдык

литературазынын карачангыс деп-шилдегил уламышкыны болуш социалистик реализмниң эгезин салган. «Эрткен үениң хоралыг, аар-берге бужар чоруун эки көргүзүп, билдингир болдулар төлөөдө,— олче амгы үениң чедишкениниң бединден, келир үениң улуг эңне сорулгаларын бединден көөрүнүч билиг-мергежилниң бодунга сайырадыры эрге-жок чугула» деп М. Горький боду чугаалап чораша. «Аваны» бичип турар үеде «амгы үениң» чедишкенин большевиктер партиясынын демисели, а «келир үениң» эңне-сорулгалары—социализм болуп турган. Ынчангаш орус ажилчыларнын амыдыралынын болгаш демиселинин дугайында бодунун романына М. Горький амыдыралды чаартып дээр. келир үе дээр демиселдин маадырлыг романтиказы-биле реализмни, амыдыралдын аар-берге бужар чоруун шынык, ылап көргүзери катыштырып, улуг чогаалчынын чартыкчы мергени-биле көргүскөн.

Павелдин болгаш Нилованың дүзү-хевирин чогааткан, М. Горький улустун революсучу демиселден төртүнгөн чаа мораль-политиктиг чачылдарнын боттут үлгериин тургускан.

«Аваны» пролетариаттын чогаалчызы, Ленинниң сурукчузу М. Горький чогаалды тургускан.

«Авада» таарымчалыг маадырнын шыны, чырыктыгы эңнең күжү колдаан, ынчангаш критиктиг реализмниң чогаалдарынын чугула демдээ болур амыдыралда таарымча чок маадырны көргүзериңче, карангы-дүмбей эгезин шыны бичириңче оза сагыш салдырмаан. Ындыг болуру черле чугаажок-даа турган, чүге дээрме М. Горький амыдыралдын чартыкчызы, коммунизмниң тургузучу аңгыны дугайында бичип турган-на болгай.

Социалистик реализмниң шыларангай чогаалы «Ава» совет литературага улуг салдар-хамаарылгалыг болган. Дыка хей совет чогаалчылар боттарынын чогаалдарыны маадыры коммунистерниң дүзү-хевирин (Д. Фурманов—Чапаевти, Клычковту, А. Фадеев—Левинсонун, Н. Островский—Корчагини болгаш өскелерин-даа) тургузарда М. Горькийниң эгелеп кааны үлгериин эдерип ажилдап турганнар.

Авазы биле огулун дугайында теманы бичип тургаш, дыка хей совет чогаалчылар М. Горькийнин бо романынын чагаай салдар-хамаарылгалын көрүп, ол теманы чаа идея-биле болгаш уран-чечен арга-биле байгы-канын А. Фадеевтин «Анык гвардия» деп чогаалында Олег Кошевойнук болгаш оон авазынын дүзү-хевиринден бевин көрүп болур. С.Токанов «Араттык сөзү» деп тоожу-зунда аванын дүзү-хевириниң дугайында база-ла мынчаар чугаалап болур. Бөдүтүн тыва үениң түрөгү амыдыралын көргүскени, амыдыралдын кадыг-бергезин эрткеш, орус кулактарынын тыва феодалдардан ылгалыр чүве чогуу, амыдыралдын шыны кымның талазында дээрзин көре бергенин көргүскени Тас-Баштыгы «Аваны» маадыры-биле чокшудулап турар.

Бүтү-ле совет чогаалчылар М. Горькийден өөренип чораша болгаш өөренип турарлар.

М. Горькийниң «Ава» деп романын очулдуруп үндүргени—бистин анык тыва литератураынын чугаажок чедишкени. Оон очулгазын кылыгы—боду-ла өөредилге. «Аваны» очулгазын (С. Сары-оол) черле чонга чок, билдингир дыл-биле очулдурган. Ынчалза-даа, тыва литераторларын улуг чогаалдар очулдуруп талазы-биле баштайгы оралдамышкыларнын бирээни болганда очулга чөптөстөрден хостуг деп санап болбас.

Бо талазы-биле номунун очулгазын редакторларын ажилынын принцип-даа, сөс-домаанын стили-даа очулдурукунуунга таарышпас редакторга дааскааны областын ном үндүрер чериниң чазы болур. Ынчангаш номунун очулгазын сөс суруп кылганынын чамдык таварылгаларынын буруузү чүглө очулдурукчу эвес, харын оон редактору И. Лагбужапка база хамааржыр.

Номуң көрүштүг, эки үндүргени демдээлээри чугула. Чурукчу Г. Веселовтун нарын каасталга чуруктары штрихче шилчиптишаан, номунун даштын каастап кылган Н. Мионинский бодунун ажилы багай эвес күөсеткени демдээлээр.

«Аваны» тыва дылга үнгени болза, орус классиктерин болгаш сталинчы шанналың лауреаттары совет чогаалчыларнын дээр чогаалдарын тыва дылче очулдуруп, бистин номчукулдарынык таныштырарынын аргазы бистин литераторларын чыгарышса бар дээрзин херечилеп турардыр.

Ю. КЮНЕГЕШ.

Ада-пелер шүгүмчүлөп тур

Мөңгүн-Тайга районун Мөгөн-Бүрөнде эге школада өөреникчилерин ада-пелериниң хуралы чоокта болуп эрткен. Хуралга өөреникчилерин бо өөредилге чылышкы бирги улдуңунда өөредилге түндүгүнүн база школа ажилына ада-пелериниң киржилгезинин дугайын чугаалашкан.

Хуралга илеткел кылган эш Ооржак бирги улдуңун түнелин анализтевишаан, чамдык ада-пелерин талазында школада өөренип турар урууларыңче кичээлге салбас, школа ажилына киржириден ойталаар, өөреникчилерин материалдык хандырылганын тооп херексесев чоруктары тодаргай-биле илереткен. Ол мынча чөптөстөр чылынга школаның белеткел чөгуур негелдизинге четтээни, алаа ада-пелерин чөптөс киришкени илеткелчи тодаралып чугаалаан.

Санап берген ада-пелер өөреникчи урууларынын эки өөренириңге таарымчалыг байдалды чамдык ада-пелер, ылангыя Иргит-оол, Сержикий болгаш өскелер-даа тургуспайн турар, оон ужурунда өөреникчилер багай өөредилгелгил болган деп илереткен.

База школа септелгезин чогуур өйүндө эки шынарлыг чорутпааны-биле кыш удур, соок үеде белеткел чорудар ажурга таварышканын, ол талазы-биле школа эргелекчизи эш Балданниң, база районунуң хары-салга чок болганын, септелгеге кирер 2000 рублдин Балданниң самчылгаанын, септелгеге турган кижилерини кылган ажилынын шынары багай турда ол ажилды хүлээп алгаш, анаа хей рублдин чарыгданын олар чөптөс деп санааннар.

Кышкы үеде школага оттулар ыштан чогуур үезинде четчелеп кылбаан ышты кыска хуусаанын дүзүзунда четчелеп кылдырарын санап бергеннер шынгызы-биле айткан.

Оон дараазында ада-пелер комитетиниң чоруткан ажилынын дугайында илеткелди дыннаан. Ада-пелер комитети бодунун хүлээлгезин чөдир күөсетпээ деп хуралдан санаан.

Ада-пел комитетинин чаа составына 7 кижини сонгаан.

И. УСПУН-ДОРЖУ.

Иитиниң ажилы ынчаар кылып болбас

Би-Хем райпозунун Хүтте магазин эргелекчизи Гольцев ол хүлээлгезин ак-сеткилди кылбайн турар. Хүтте садыг чүглө Гольцевтин туралаан шактарында ажытынар. Тодаргайлаарга бодунун азы өнүккенинин херектезинге холбаштыр магазин чүглө хүндүс эвес, дүне бевин ажилдай берилгез чүдүлөр бар-ла. Ол үелерде өскө хереклекчилер садыглажып болбас тургулаар.

Хүтте магазин чүглө ол девискээрде чонун негелдизин хандырар эвес, оон-биле кады Сысты-Хемде ыяш бүдүрүлгө чериниң база область төвү-биле Тожу районунуң аржылыга белдириңче чугула участкуту харылап турар. Эргелекчиниң-биле алырга Би-Хемде «Кызыл тараачын» колхозтун мал фермазынын эргелекчизинде база ажилдап турары-биле шак чөптөс болуп турар.

Шынын илередирге ол 2 чугула ажилдын кайызы-даа кылбайн, чүглө колхозтун эки айттары шүүп мунарынга-ла өйлежип турар. Оон бир кол «ажылы» хуузунда аннаар, балыктаар бо-ла.

Гольцев моон мурунда «Победа» колхозтун даргазына тургаш база-ла шак ындыг байдалыдан үндүргени Би-Хем райпозунга канчап билинмес деп, оон «Кызыл тараачын» колхозтун баштаар чери база белдир ужурулуг.

В. ТАМДЫН-ООЛ.

Хайгаарал салыр

Сүт-Хөл районун Киров аттыг колхозтун баштаар чери, колхозчуларын өглерден бажынарже дүргөш шилчилериниң ажилыңче улуг сагыш салбайн турар.

Ол дугайын дөрт чыл мурунда 4 ыяш, 1950 чылда 2 саман бажынарнын база 1952 чылда 10 саман бажынарнын ханаларын тудуп каан-даа болза, оларын бо хүнге чөдир ажилдап киирбээни херечилеп турар.

Колхозтун тудуу бригаданын өскө ажилдарга ажиллап турарында кылган чүдүлдерин тудурулар чөдир кылбайн турар. Ол мынча колхоз баштаар чери колхозка культураның олаа—клубтун тудуун кылбаан. Оон уламында колхозчу аныктарын культураның даштангылынын чери чок болуп турар.

Колхозчуларын культурулуг негелдизин хайгаараарыңче колхоз баштаар чери болгаш колхозта партия эге организациязы оза кичээлге алыры негетинип турар.

М. ДОКУР-ООЛ.

Хамаатыларның хомудалдарын болгаш билдиришкенин чогуур өйүндө көөр

Кээп турар кижилерин хүлээп алырын шын организастары, ажилчы чонун билдиришкенин билгеш, хомудалдарына болгаш саналдарына кичээлгелгил болуш чорук совет органнын масса-биле харылдаанын улам ыңай быжылгаларына, бистин албан черлериниң болгаш организастарының ажил-чорудулазын экижидериниң улуг ужурудузалап.

Ажилчы чоннар эңне яны-бүрү херектер, яны-бүрү айттырлар дугайында совет албан черлеринге кээп турар. Бир чамдыкы сүме болгаш дузаламчы дилээр-биле, а чамдыкты бюрократсыг, эптиг ээлдек эвес чоруттар ушкун хомудал кээп турар. Күрүнө аппаратын ажилдакчылары ажилчы чоннарын билдиришкенин, саналдарын болгаш дилеглерин хүндүлүү-биле көөр ужурулуг. Оларын кичээлгелгил-биле шиттирлээр болгаш оларнын илереткен четтестерин чогуур өйүндө хемчег алыр ужурулуг. Ынчалза-даа чамдык ажилдакчыларын чагааларын хары чокка үр үеде чытырып турар чорук практика кырында хей удаа көстүп турар.

Чижээ, эш Ворошиловтун адресинге чоруткан Пирогова деп бичини уругтун хомудалын ол черинге көргөш, август 15-те түнелин медегээр-биле Каз-Хем районунуң күөс-комунга бо чылдын июль 25-те облкүөском дааскан турган. Каш дапык сагандырып турза-даа, оон харызын чүглө октябрь 2-де чоруткан. Пирогованың иези 9 урууларын төрөөн болгаш кижизиткен хирезини бо үеде чөдир хей урууларынын талазы-биле шаңналга киирбээни Хей урууларын илереткен үчүдүн кылырнын база шаңналга киирериниң талазы-биле Сарыг-Септин көдээ Совети болгаш районунуң сан килдининиң күрүнө дузаламчынын килдиниң багай ажилдаан деп чөптө илерезин. Хамааты Д. Сагаан бодунун иези 4. Течитмаа хей урууларын чөптө чөдир хей шаңналга киирбейн турар деп хомудалды киирген. Хей урууларын илереткен шаңнаарынын талазы-биле облкүөс-комунуң чанында килдиз бо чылдын март 17-ле Эрзин районунуң күөс-комитетинде ол хомудалды хынаарын болгаш хей урууларын Течитмааны шаңналга киирериниң талазы-биле материалды дүргөн чорударын дилээр турда, райкүөскомунуң даргазы эш Шаалы ажилчы чоннарын хомудалдарын чогуур өйүндө харылап бээриниң чугулазын херекке албааны-биле амга чөдир шаңнал тыстынмышаан.

Сүт-Хөл районунуң күөс-комитетинин даргазы эш Чүлдүм хамааты Е. Тутчикованың хомудалын талазы-биле облкүөскомунуң айтмышкынын үр үениң дүзүзунда чорудуп бербейн турар. Ол мынча Тес-Хем районунуң күөскомунуң даргазы Шөмбүл хамааты К. Дөңгүрактын хомудалын талазы-биле харынын июль 26-дан бээр, С. Балчирнын хомудалын харызын июль 25-тен бээр чорутпаан.

Областын чамдык организацияларында байдал база-ла моон дээр-редевес. Областын кадык-камгалап килдизин, облоно, облпрокуратура болгаш еске-даа черлер ажилчы чоннарын хомудалдарынын харыларын үр үениң дүзүзунда саададып турар.

Ажилчы чоннарын негелде херектедирин дыннаган көөр болгаш кичээлгелгил болуру совет эрге-чагырга органы бүрүзүнүң хүндүлүг херээ болур. Совет органнын бодун хун-бүрү чонун эрге-ажында турар кылдыр, ажилчы чон бүрүзү Советтен оон сонуур-

гаан айттарынын дүргөн болгаш чөптүг шиттирин алган турар кылдыр бараан болур ужурулуг. Ажилчы чоннарын саналдарына тоомча чок болур чорук үргүлчү-ле анык хевирлиг болбайн турар. Шудургу «хомуудакчылардан» адырып алырынын аргалары чамдык ажилдакчыларда бар болуп турар. Олар чамдыкта дилегин азы билдиришкенин чогуур харызын чорударын орнунга, кандыг-даа утка чок саазынчыгаш чорудуптар, а чамдыкты билдиришкенин хамаатынын хомудаткан ажилдакчыларын боттарыне чорудуптар ийикте, азы дилегин күөсөдөр, деп азап каар болгаш херек кырында чуну-даа кылбайн баарлар. Чижээ, область эмнелгезинин турберкулез салбырынын эмчизи эш Хальбаева чурттаар бажың айттарынын талазы-биле облкүөскомунуң даргазынын оралдакчызы эш Гусевке айттыгы тургускан. Эш Хальбаеваны Тыва областа ажилдаары-биле Кадык камгалап Министрестривоу чоруткан болгаш ол ам 2 ай ажилдап турар. Чурттаар бажың чогуун ужурунда ол областтын кадык камгалап килдинин кабинетинде чурттап турар. Бо талазы-биле эш Хальбаева кадык камгалап килдининге, хоорай күөс-комунга айттыгы тургусса-даа кандыг-даа түнел чөдир албаан. Эш Гусев Хальбаеваның хомудалын кичээлгелгил-биле дыннааш, анаа бажыңдан бээрин хоорайнын чурталга эргелдизин начальнигы-биле дугурушкан болгаш оон дилээ күөсөдөр дээрзин анаа бүзүрөдизинде медегелзэ, Ынчалза-даа эш Гусевтин айтмышкыны күөсетимизин болгаш эш Хальбаева бажың чок хөвээр артакан.

Ажилчы чоннарын үнүңге кичээлгелгил эвес, каржы болгаш тоомча чок болур яны-бүрү чоруту эң-не шыңгызы-биле буруу шаваар херек.

Ажилчы чоннарын чагааларын көөрүнче депутаттары кириштирип турар база ол чагааларын чугула болгаш харысалгалыг херек кылдыр көрүп турар чер-чер Советтер ажилчы чоннарын чагаалары-биле ажилдарга эңи түнелдерин чөдир ап турарын практикалыг дүзү-жүлгө көргүзүп турар. Ажилчы чоннарын саналдарына база билдиришкенин кичээлгелгил чок болгаш формальдыг болур чорукта удур демиселче Советтерин доктаамал комиссиялары улуг рольду ойнаар ужурулуг. Ажилчы чоннарын хүлээп ап турарын канчаар организастап турарын, сонукчуларын хомудалдарын болгаш билдиришкенин канчаар көрүп турарын олар хынаар болгаш бо ажилдарга корум-чурумну тургузурынга дузалаар, кижилерге эптиг, ээлдек болур чорукка байдалды тургузарын чөдир алыр хүлээлгели.

Албан черинге келген кижилерин хүлээп алыр чорук болза, Советтерин ажилынын бир чугула кезээ болур. Келген кижилерин хүлээп алыр, оларнын-биле бесода кылыр, сларнын айттырларына харылары—эңне чугула херек. Шак ыңдыг чурум Би-Хем райкүөскомда боттамыйн турар. Ында хүлээп алышынын шактарын, хүнерин доктаадып тургуспаан.

Ажилчы чоннарын чагааларынга, кээп турар кижилерин хүлээп алырынга эптиг, ээлдек болур чорук—совет органнын болгаш совет аппараттын бүтү ажилдакчыларынын ыдыктыг хүлээлгези болур.

А. ТУРКОВА,

облкүөскомунуң хомудалдары талазы-биле инспектору.

Чөптөстөрн чыдадыр

Барың-Хемчик районун «Красный пахарь» колхозта кижин эмнелгезинин салбыры тургустунганьдан бээр ам түп чыл эрткен. Ол эмнелге салбырын эргелекчизинде комсомолчу А. П. Ларина ажилдап турар. Эш Ларина бодунун оонашкан хүлээлгезин кошок күөсөдип келген. Совет кадык камгаламын, ылангыя яны-бүрү аарыларга удур өддээ чонун ортузунга таныдымга ажилын чорутпайн турар.

Делегейде болуп турар чоруктарның допчулалы

Меге дузаламчы болгаш ёзулуг дузаламчы

КНО-нун Кол Ассамблеясының амыгы уеде Нью-Йоркта эрттип турар VII сессиясының ийи дугаар комитетинге кошкак хөгжүдделиг чурттарның экономикалыг байдалының дугайында айтырыг талазы-биле шитти чугаалажып көрүүшкүннер чоокта чаа доозулган. Кошкак хөгжүдделиг чурттарга Латин Американың, Африканың болгаш Азияның колония болгаш хамаарылгалыг чурттары хамаарып турар. Ол чурттарның чону бир миллиард ажыг болуп турар. Кошкак хөгжүдделиг чурттарның хөй кезинин экономикалыг байдалы дыка аар-бөрге, база оларның чону хоозурап турар деп чүвени чугаалажып көрүүшкүннер көргүскөн.

Кошкак хөгжүдделиг чурттарның ийи дугаар комитетинин чылдааны хамыктын мурнунда ол чурттарның империалисттик күрөөлөрдөн болгаш улуг-улуг монополиялардан экономика болгаш политика талазы-биле хамаарылгалыг болуп турарында болуп дээрзин совет төлөөлөкчиси А. А. Громыко ийи дугаар комитетке чүве чугаалап тургаш тодаргай көргүскөн. АКШ-тын, Англияны болгаш Францияны чазып, чүдгө эң улуг ажык-кончаа алдыр-че чүткүп турар монополистери кошкак хөгжүдделиг чурттарның бойдус байлактарын боттарының аспактарында тудуп алганаар. АКШ ийи дугаар комитетинин барык дөрттүң үш кезинин ап турар.

Кол Ассамблеяның VII сессиясында кошкак хөгжүдделиг чурттарның экономик хөгжүддезинин дугайында азыгы айтырыгның чугаалажып көрүүшкүнү эрткен VI сессияга бо-даарга оон өске байдалдыг болуп эрткен. Кошкак хөгжүдделиг чурттарның төлөөлөкчилери бо сессияның үезинде боттарының чедимсес чоруунун дугайын дидим чугаалап, империалисттик күрөөлөрдүн политиказын шүгүмчүлөп турганаар. Египеттин, Пакистаннын, Индонезиянын, Ираннын төлөөлөкчилери барыны талакы күрөөлөрдүн тарифтик политиказына, даштыкы монополияларнын ап турары чиг-эттиң өрттөн кудулуктарына, сандыг талазы-биле моондактарны тургусканыга таарыммай турарын илередиш турганнар. Чилинин, Гватемаланың, Ираннын төлөөлөкчилери империалисттик күрөөлөрдүн, ылангыя АКШ-тын оларга көргүзүп турар «дузаламчы» дээр чүвезинге таарыммай турарын билдиргенер.

Америк «дузаламчыга» ылангыя Трумэннин программазының 4-кү пунктузун ёзугаар көргүзүп турар «дузаламчыга» кошкак хөгжүдделиг чурттарның улустарының таарыммай турар чоруу мырнын билдиргенер. Ол программа болза, кошкак хөгжүдделиг чурттарның экономиказының болгаш ийитиле амьдыралының талазы-биле контролду тургусканынче болгаш күштелдиреринче чүткүп турар америк миллиардерлерин болгаш миллионерлерин империалисттик политиказынын онзагай хезири болуп турар. Америк «дузаламчыны» үндезининден эп көөр болза, ол чаа дайынга АКШ-ты белеткээринин чепсээ болурунда өске чүү-даа эвес-тир. Соң сорулган болза кошкак хөгжүдделиг чурттарны милитаризаастаары болгаш

оларның стратегтик чиг-эт курлавырларын америк милитаристеринин шериг машиназына ажылаары болуп. Чоокта чаа-ла кошкак хөгжүдделиг кылдыр санатырып чораан, а амгы уеде боттарының национал экономиказын хамыктын мурнунда үлетпүрүн чедикшинин хөгжүдүп турар чурттар болуп Азияда болгаш Европада улус демократиязының чурттарының экономикалыг байдалы кошкак хөгжүдделиг чурттарда болуп турар чүүлдерге канчаар-даа аажок удурланышкак чүүл болуп, 1951 чылда үлетпүр продукциязынын дайын мурундагы деченили Польшага 2,9 катан ашкан. Чехословакияга—1,7 катан, Венгрияга—2,5 катан, Румынияга—1,9 катан, Болгарияга—4,6 катан, Албанияга—5 катанган ажыг ашкан дээрзин айтырды-ла четтир. Үш чылдарнын мурнунда чартык колония чурттарнын даңзызыга турган Кыдат Улус Республика экономика талазы-биле канчаар-даа аажок улуг чедикшининни чедип алган.

Улус демократиязының чурттарынын экономикалыг чедикшинин Совет Эвилелинин талазында хун-бурунун материалдыг болгаш техникалыг дузаламчызының ачызында чедип алдыган. Совет Эвилелинин дузаламчызы болза, Улус-демократыг чурттарнын боттарынын национал экономиказын дүргени-биле хөгжүдериңе болгаш оларнын экономика талазы-биле боттарынын буттарынын кырынга туруп алырында дузалаар деп ак сеткилдиг чүткүлүнүн түңнели болуп.

Грецияда сонгулдалар

Ноябрь 16-да Грецияга парламент сонгулдалары эрткен. Ол сонгулдаларнын эң-не шыгарангай түңнели болза, либералдыг партия биле национал-депшилгечилер партия дээр партиянын эрги парламентини тараткыже чедир эрге-чагыргага турган болгунун улуг аштырышкыны болган. Ук блоктуң партиялары 577 муң бадылашкыннар алган болгаш 1951 чылда эрткен сонгулдаларга-бо-даарга, 150 муң хире бадылашкыннарны чидирген. Эрги чазактын бүгү министрлери, Венизелосан өскелери, шупту сонугтурбаан. Мурнунда премьер-министр турган Пластирас база парламентиже кирбей барган.

Шаандагы чазак коалициязынын аштырышкыны элдепиг чүүл эвес. Эрге-чагыргага хөй айларны дүргүндө тургаш, либералдар болгаш «национал-депшилгечилер» болза, боттарынын улуска удур политиказын либералдыг чугаалар-биле чажырып турган реакциялыг партияларнын коалициязы кылдыр боттарынын сойгалап илеретингенер. Боттарынын азаашкыннарына удур олар чуртка демократтыг хосталгаларын катан тургузарынын болгаш патриоттарга удур өлүрүкчү чоруктарны соксадырынын талазы-биле чүңү-даа кылбааннар.

Либералдарнын болгаш «национал-депшилгечилеринин» даштыкы политиказы болза, Грецияны америк империалисттеринин тура-соруунга чажыгырынын антнанаоналдыг политиказы болган. Пластирас-Венизелостун ёзу-чурумунун үезинде Греция америк колониянын байдалына шуут дужуп баткан. АКШ-тын элчини Перифуа чүгле сонгулдаларнын хуусаазын тодарайын айтып берген эвес, харын реакциялыг сонгулда хоойлузун хүлээп аларын негевышаан сонгулдаларнын байдалдарын безин айтып берип турганы

анаа-ла эвес. Либералдар болгаш «национал-депшилгечилер» америк дүргезинин айтышкынынрын дыннангыры-биле күөсеткенер.

Грецияны америк айтып беришкынге чажыгырынын политиказын чуртту аар экономикалыг шыгалдаларже идип кирген. Греция болза, Кореяда хангы америк интервенцияны киржикчиин апарганда тулчуушкуннарын шөлдеринде грек оолдар алдар чогу-биле өлүп турарлар.

Либералдыг болгаш «национал-депшилгелиг» партияларнын аштырышкыны болза оларнын чорудуп турганы улуска удур даштыкы болгаш иштики политиказын уржуу болган. Ол партияларнын сонгулдаларга аштырышкыныннын фактызы кончуг тодаргай. Маршалдыктан чурттарнын улустары өлүрүкчү чорукка чеже-даа бастырган болза, америк бектел-биле элтежерин күзевейн турар болгаш боттарынын Уолл-стриттин чалчалары кылып алган политиказын ажалдакчыларын ойтуу шаап турар деп чүвени ол факт көргүзүп турар-дыр.

Грек армиянын кол команддыкчызы турган маршал Палагоска баштаган «Грек чыыш» деп партия сонгулдаларга 780 муң бадылашкыннарны алган. Ол болза, сонгулдаларга киришкен бүгү сонгукчуларнын бадылашкыннарыннын 50 хуузуңдан бичи ажып турар. Ынчалзажок ол партия парламентида улустарнын хөй кезин—300 олустарнын 237-зин алдыр. Ол болза—Грецияга оон америк элдеринин төгезин антдемократтыг сонгулда хоойлузунун дорт түңнели-дир.

Афины хоорайнын демократтыг бөлүктөрүнүн айтып турары-биле алырга, «Грек чыыш» деп партия болза, барынын үзелдиг реакциялыг партия болуп турар. Ону долгандыр улуска удур партииларнын артышкыннары оон иштиңе фашисттик кижилер бөлүгүлөп турар. Ук партиянын сонгулдаларга өске партиялардан чедикшинин болган чоруун хайгааракчылар болза, хөй-хөй сонгукчулар шаңдагы чазак коалициязынын антнанаоналдыг политиказына таарымчатааш. «Грек чыышты» кыйгыраларына бүзүрөп боттарынын бадылашкыннарын ол партияга берипкени-биле тайыл-бырлап турарлар.

Национал хамаарышпас чорукту болгаш демократтыг хосталгаларын камгалаарынын тугунун ада-биде сонгулдаларга киришкен карачангы партия демократтыг Чангыс-ай чөөн партия (ЕДА) болган. Сонгулда талазы-биле демиселди оон кандидаттары эрге-чагырганын талазында каржы-дошкун өлүрүкчү чоруктуң болгаш кызып-кыйышкыннын үезинде чорудуп турганнар. ЕДА-нын хөй-хөй кандидаттары кар-бажыннарда болгаш албадалдыг ажыл лагерлеринде болуп турар. Оон-биле кады, сонгукчуларнын барык чаргык кезин, колдуңда ажыл дилеп үлчүр ужурга таварышкак ажылчылар болгаш хоозураан тараачынар бир чегре үр уеде чурттаанын барымдалаар чүүлге үндөзүлөш бадылаар эргезин казыгырганнар. Ынчаарга, ол ЕДА-нын деткимче ап турар чери болуп, Ынчалза-даа ол партиянын кандидаттары эрткен сонгулдаларга ышкак база-ла бадылашкыннарыннын 11 хуузун чыып ап шыдааннар. Грек улустун демократтыг хосталга шимчешкинин базар деп орадалышкыннарын чедикшин чок болуп деп чүвени демократтыг бөлүктөр оон көрүп турар.

П. ФЛОРОВ.

УЛУС ДЕМОКРАТИЯЗЫ-НЫҢ ЧУРТТАРЫНДА

Кыдаттың улустун төп чазаның чөвүлелиниң шиттири

ПЕКИН. Кыдат Улус Республиканын улустун Төп чазаның чанында моон адаанда дөрт чаа органнарын тургузуп турар: күрөөнүн план комитети, даргаза Гао Ган; күш-культура болгаш спорт херектеринин талазы-биле комитет, оон удуртукчузу Хо Лун болуп; дээди өөредилгениң министрствозу — министр Ма Сю-лунь; (Чырыдышкын министрствозу ол хевээр турар), база бижик билбес чорукту узуткаарынын талазы-биле комитет—удуртукчузу Чжу Ду-нань.

Синьхуа агентилелинин дындадып турарын ёзугаар алырга, Кыдат Улус Республиканың администрациятыг хуваашкыныннын үезинде Кыдаттың улустун Төп чазак чөвүлелинин шиттиринин ёзугаар моон адаанда өскертилгелерин киргеген:

Пин Юань можуну дүжүрер. Оон хамаарылгазына турган, база шаанда Шаньдун мोजना бактаап турган 29 уездилерин Шаньдун Мажуе катан шилчидер; 22 уездилер, ийи хоорай, ол ышкак Цзяцзо деп үлетпүрүлүг болгаш даг тыныштыг район Хэньань мोजना шилчиттер, шаанда Хэбэй мोजना бактаап турган беш уездилер Хэньань можунун кезин болуп.

Чахар можуну дүжүрер. 13 уездилерин болгаш Датунь хоорайнын Шаньси мोजना шилчидер. 16 уездилерин болгаш Калган болгаш Сюаньхуа хоорайларын Хэбэй мोजना катыштырар.

Цзянсу мोजना можунун улустун чазан тургузар, чазактын ажылдаар чери Нанкин хоорай болуп.

Чехословакияда совет номнарнын болгаш парлаганың айы

ПРАГА. Чехословакиянын телеграф агентилелинин дамчыдып турары болза, совет литературага чехословак ажылчы чоннарын улуг сонугралдын барымдалаш, Чехословакияда совет номнарнын болгаш парлаганың айын эрттирив турар.

Республиканың бүгү хоорайларында болгаш суурларында фабрикаларда болгаш заводтарда, а ол ышкак албан черлеринде, дээди өөредилге черлеринде, школаларда болгаш библиотекаларда ол айнын үезинде совет номнарнын болгаш үрүлчү үнер парлаганың делгелерин аяктыган. Оон ангыда, чангыс ай келээ ажыл-агый кооперативтеринче, күрөө ажыл-агый черлеринче болгаш машина трактор станцияларыңе совет номнарнын болгаш парлаганың көжүп чоруур делгелгелери чоруп турар. Улуг эвес делгелгелер вокзалдарда, кино театрларда, гостиницаларда, эмнелгелерде болгаш өске-даа хөй-ниити албан черлеринде аяктыганы.

Болгарияда аныяктар митингилери

СОФИЯ. Болгариянын телеграф агентилелинин медээлеп турары болза, аныяктарнын Бүгү-делегей хуун болгаш студентилеринин Бүгү-делегей неделаын холбаштыр Болгарияда аныяктарнын массалыг митингилери эрттип турар. Ол митингилерге тайбын дөш улустарнын демиселиниң болгаш аныяктарнын эргелерин камгалаарынын бүгү-делегей конференциязынын ужур-дузазынын дугайында илеткелдерин кылып турар.

Демократтыг аныяктарнын Бүгү-делегей Федерациязынын Чөвүлелиниң сессиязын чыып дугайында

ПРАГА. Чехословакиянын телеграф агентилелинин дамчыдып турары болза, демократтыг аныяктарнын Бүгү-делегей Федерациязынын Чөвүлелиниң секретариаты демократтыг аныяктарнын Бүгү-делегей Федерациязынын Чөвүлелинин ээлчеглиг сессиязын 1953 чылдын январь 4-тен 8-ке чедир Прагага болурун айткан дындадыгны чарлаан.

Демократтыг аныяктарнын Бүгү-делегей Федерациязынын Чөвүлелиниң сессиязынын хун айтырынга моон дараазында айтырылгар кирер: 1) Улустарнын тайбын камгалалынын Конгрессинин ажылдарынын түңнели болгаш демократтыг аныяктарнын Бүгү-делегей Федерациязынын сорулгалары; 2) Аныяктарнын үшкү Бүгү-делегей Конгресси; 3) Аныяктарнын болгаш студентилеринин дөрткү Бүгү-делегей фестивалы.

Кореяда болушкуннар

Кореянын Улустун армиязынын Кол команддылалынын дындады ПХЕНЬЯН. Корея Улус-Демократтыг Республиканын Улустун армиязынын Кол команддылалынын ноябрь 21-де медээлээни болза, Кореянын Улустун армиязынын катжышкыннары биле кыдат улустун эки-турачы кезектери америк-англи болгаш лисынманчы шериглерге удур камгалалдын тулчуушкуннарын барынын болгаш төп фронтунун участоктарында чорудуп турар.

(СЭТА).

Англия болгаш Францияда Америкага удур хөөнөрнин дугайында

НЬЮ-ИОРК. «Нью-Йорк таймс» солун бир дугаар арнында бодунун корреспондентилеринин Лондондан болгаш Бордодан дындадыгларын барлап турар, ук дындадыгларда Англия болгаш Францияда турар америк элекчилерге болгаш америк шеригинин солдаттарына англичаннарын база французтарнын өжөөнниң байдалынын дугайын чугаалап турар.

Ол өжөөнниң байдал болза, Англияда дыка хөй америк шериглерин турарына таарымчас чоруктуң түңнели болуп деп «Нью-Йорк таймс» солунун Лондонда корреспондентизи Даниэль айтып турар. Америк солдаттарнын чугаалары-биле алырга, англичаннар чамдыкта америк машиналарже төндүр тыртпаан такпы октапгар хөй-ниитинин черлеринге бөлүгөжип чыгып алгаш, американнар үнүп турда, торамчылалдыг сестер чугаалап турарлар. Ынчангаш оон маргылдаалар үнүп, чамдыкта шашкылажышкыннар болу бээр деп Даниэль демдегеп турар. «Байдал улам торадап бар чыдар» деп Лондонда тускай америк төлөөлөкчи медеглээ.

(СЭТА).

Америк империалистер Таиландыны АКШ-тын шериг-агаар базазы кылдыр хуулдуруп турар

ДЕЛИ. Бо чылдын августун ортан үезинде АКШ биле Таиландынын аразында дугуржулга чардыган. Ук дугуржулганың агаар Катышкан Штаттар Таиландынын демиселинге шериг-агаар базаларын тургузар эртин алган деп «Дейли таймс» солунун корреспондентизи дындадып турар. Ол дугуржулганың үрүмчү кезектери билдирес деп корреспондент демдегеп турар. Ынчалза-даа, Таиландынын камгалал министрствозунга чоок бөлүктөринин дындадыгы-биле алырга, шесиг тудушкуннарыннын талазы-биле АКШ улуг хемчээлдиг дузаламчыларны тывыскаан болуп турар. 1951 чылдын эгезинде Чонбури, Проджет-Кирикан, Суракан, Суратни, Пис-

саннулок болгаш өске-даа черлерде аэродромнарын быжыгларыннын талазы-биле ажылдарын эгезин турган. Сөөлүндө чарган бо дугуржулга Ченгмай Корат, Сонгкла болгаш Чайтабури деп черлерге бо уенин чаа шериг аэродромнарын тургузарын көрүп турар.

Бүгү тудуг ажылдарын америк тускай эртемнигеринин удуртулузы-биле чорудар ужурулг деп дугуржулгада чугаалап турар. Таиландыга «техниктиг дузаламчы» дээр дузаламчы кылдыр Катышкан Штаттарнын берип турар хөренгилеринден ол тудушкуннарын айкаландырар.

(СЭТА).

АКШ-тын төлөөлөкчилер палатазынче сонгулдаларнын түңнели

НЬЮ-ИОРК. Четчелзэн медээлер ёзугаар алырга, АКШ-тын төлөөлөкчилер палатазынче 221 республиканчылар, 213 демократтар болгаш 1 «хамаарышпас» кижин дээр кижин сонугтурган болуп турар.

Сонгулдалар үезинде демократ Сэбит өлген (Иллинойс штаттан), а хосталы берген улуг элетинмес.

Президент сонгулдаларына киришкен сонгукчуларнын ниити саны ам-даа билдирмес.

Долу түңнелдер алдынмаан, чүге дээрге, Калифорния штаттын сонгул-

да округтарында бадылашкыннарыннын саны болгаш сонгулдалар чоруп турар уеде ук штатка турбаан сонгукчуларнын—Кореяда солдактарнын болгаш Калифорния штаттын сонгулда үезинде штатка турбаан, база сонгулда бюллетеньдерин почта-биле чоруткан сонгукчуларнын санаашкыны ам-даа доозулбаан деп төлөөлөкчилер палатазынын албан хаакчыды айтып турар.

(СЭТА).

Харысалгалыг редактор О. А. ТОЛГАР-ООЛ.

*****

1953 чылда областың „Шын“ солунунун чагыдылганы эгелзэн

ЧАГЫДЫЛГАННЫҢ ӨРТӨӨ:

Чылда — 52 рубль 20 копек
Чартык чылда — 26 рубль 10 копек
3 айда — 13 рубль 05 копек

Неделяда 5 үнер.

Чагыдылганы «Союзпечатьтын» хоорайларда килдистери, харылаа салбырлары болгаш агентилери, а ол ышкак бодурулгелерде, албан черлеринде, совхозтарда болгаш колхозтарда хөй-ниити төлөөлөкчилери хүлээп ап турар.

Оон-биле кады областың **«ТУВИНСКАЯ ПРАВДА», «ТЫВАНЫҢ АНЫЯКТАРЫ» — «МОЛОДЕЖЬ ТУВЫ», «СЫЛДЫСЧЫГАШ»** солуннарынны чагыдылганын база хүлээп ап турар.

Шупту чагыдылгаче!

СОЮЗПЕЧАТЬ.

*****

ПОЛЬША СЕЙМИНИҢ БИР ДУГААР СЕССИЯЗЫ

Болеслав Берут Польша Улус Республиканың Министрлер Чөвүлелиниң даргазына сонгуптурган

ВАРШАВА. Польша Улус Республиканың чаа сонугтурган сейминин бир дугаар сессиязы ноябрь 20-де ажытылган.

Польша улустун баштыңчызы Болеслав Берут хуралдар чоруп турган залга кирип кээрге, депутаттар анаа диимиттиг адыш часкаашкыны-биле ужурашканнар.

Сейминин эң кырган депутаты, сурагылгы чогаалчы Люциан Рудничкий сессияны аяктыган. Ол, депутат Виктор Клоевиче сөс берген. Краков болгаш Катовица ведомстволарынын база Варшава хоорайнын депутаттар бөлүктөрүнүн мурундан Клоевич сейминин маршалына Польшаның эртемнер академиязынын президентинин депутат Ян Дембовскийни сонугуур дугайында санал кирген. Сессиянын киржикчилери Ян Дембовскийни сейминин маршалына диимиттиг адыш часкаашкыннары-биле чангыс эп-сеткилдиг сонгааннар.

Оон соонда сейм маршалынын үш оралакчыларын сонгаан.

Депутаттар Владислав Вихтин (Варшава хоорайдан) саналын ёзугаар депутаттарнын тангыраанын чаа бижимелин сейм чангыс үн-биле бадылаан.

Депутаттар шупту бут кырынга туруп кээп, тангыракты номчааннар.

Оон соонда сейм сессиянын ажылынын чурумун чангыс үн-биле бадылаан.

Депутат Владислав Дворакский Лодзь хоорайнын, Краков, Щешин болгаш Люблин ведомстволарын депутаттар бөлүктөрүнүн мурундан Күрүнө чөвүлелин сонугуур дугайында санал кирген.

Күрүнө чөвүлелиниң даргазына Польша ажылчы болгаш революстуг шимчешкинин сурагылгы ажалдакчы Александр Завадскийни сейм диимиттиг адыш часкаашкыны-биле сонгаан.

Күрүнө чөвүлелиниң секретарына депутат Марин Рыбичкий сонугтурган.

Сейминин ажыл шактарын ажалдап кылдыр комиссияны сонгаан соонда сейм чазакты тургузарынын дугайында айтырыгы чугаалажып көөрүнчө кирпеген.

Бо айтырыг талазы-биле депутат Францишеку Мазурга сөс берген. Польша улустун мурнунга Болеслав Беруттун канчаар-даа аажок улуг алдар-хавыялынын демдеглээни, Ф. Мазур болза, ады Национал фронтунун тугу, Польша улустун чангыс эвинин болгаш күжүнүн тугу апарган кижин болуп Болеслав Берут күрүнөдө берге болгаш харысалгалы албанга эңне төлептиг каядыт болуп турар деп айткан. Польша Улус Республиканын министрлер Чөвүлелиниң даргазына Болеслав Берутту сонугурун Ф. Мазур саналдаан, саналды сейм чангыс үн-биле хүлээп алган. Депутаттар шупту бут кырынга туруп келгеш, Болеслав Берутка алдар кылдыр диимиттиг, үр үзүлбес адыш часкап турганнар.

(СЭТА).

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕСИ: Кызыл, Шетикиниң кудумчузу, бажың 7. ТЕЛЕФОННАРЫ: Харысалгалыг редакторнун 3—62, харысалгалыг редакторнун оралакчызынын, партийжи амьдыраа, кудугура болгаш амьдырал килдистеринин 3—88; харысалгалыг секретарынын 4—98; пропаганда болгаш агитация, ураң-чүүл, көзгө ажыл-агый, үлетпүр болгаш транспорт, чагаа килдистеринин 3—68, иштики информация, бухгалтериянын 3—65.